

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNE GENEL BAKIŞ VE GÜVENLİK KÜLTÜRÜ

İş Sağlığı ve İş Güvenliği Tanımı:

İşyerlerinde, işlerin yürütülmesi sırasında, çeşitli nedenlerden kaynaklanan, sağlığa zararlı durumlardan korunmak amacı ile yapılan sistemli ve bilimsel çalışmalardır.

İş Kazası Tanımları:

Ulusal mevzuatımızda iş kazası, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 13. maddesinde tanımlanmıştır. Ancak bu tanım sadece hukuki bir tanım olup iş sağlığı ve iş güvenliği tanımında belirtilen önleme ve korunma amaçlı teknik bir tanım değildir. Bu nedenle uluslararası iki kuruluşun tanımları konunun teknik boyutu açısından önem arz etmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütüne (ILO)Göre;

Önceden planlanmamış, bilinmeyen ve kontrol altına alınamamış olan etrafa zarar verebilecek nitelikteki olaydır.

Dünya Sağlık Örgütüne (Who) Göre İse;

Önceden planlanmamış çoğu kişisel yaralanmalara makinelerin ve araç gereçlerin zarara uğramasına, üretimin bir süre durmasına yol açan bir olaydır.

Bu iki tanımdan da anlaşıldığı gibi iş sağlığı ve iş güvenliğinin 3 amacı bulunmaktadır.

- Çalışanların korunması
- İşletmenin korunması
- Üretim ve kalitenin artırılması

İş sağlığı ve iş güvenliğinin temel prensiplerine geçmeden önce bir kazanın meydana gelmesinde etken olan hususları irdelemek gerekir.

Kazalar incelendiğinde beş temel nedenin arka arkaya dizilmesi sonucu meydana geldiği anlaşılır. Bu beş temel faktöre **KAZA ZİNCİRİ** denir. Bunlardan biri olmadıkça bir sonraki meydana gelmez ve zincir tamamlanmadıkça kaza ve yaralanma olmaz.

Kaza Zinciri:

1-İnsanın Tabiat Şartları Karşısında Zayıflığı:

İnsanın tabiat şartları karşısında yaratılıştan gelen zayıflığı kazaların ilk temel sebebidir.Eğer insanlar tabiat karşısında bu kadar zayıf olmasaydı kazalar olmazdı.Bu sebeple kazalar tam bir kesinlikle önlenemez.

2-Kişisel Kusurlar:

Dikkatsizlik, pervasızlık, asabiyet, dalgınlık, önemsemezlik ve ihmal gibi kişisel kusurlar kazaların ikinci temel sebebidir. Bu kusurlar zayıflığın kişisel boyutu olup, şahsın yanlış ya da gereksiz hareket yapmasına neden olur.

İnsanları bu kusurları eğitim ve disiplinle kısmen önlenirse de iş güvenliği bilimi kişisel kusurların psiko-sosyal ve çevresel etkiler nedeni ile de ne zaman ortaya çıkacağı bilinmeyeceği için bu konu ile uğraşmaz ve insanı kusurlu bir varlık olarak kabul eder.

3-Tehlikeli Hareket-Tehlikeli Durum :

İnsanın şahsi kusurlarının bir kazaya sebep olması için TEHLİKELİ ŞEKİLDE HAREKET etmesi gerekir. Ancak yalnız başına tehlikeli harekette bir kazaya sebep olmaz. Kazanın meydana gelmesi için birde TEHLİKELİ DURUM'un bulunması şarttır.Kaza ancak bu iki hususun aynı anda üst üste gelmesi hallerinde oluşur.

4-Kaza Olayı :

Yukarıda belirtilen üç unsurun arka arkaya gelmesi de önceden planlanmayan ve bilinmeyen, zarar vermesi muhtemel bir olayın meydana gelmesi için کافی değildir. Bir de kazanın bütün unsurları ile gerçekleşmesi, yaralanma yada zararın meydana gelmesi için KAZA OLAYINA ihtiyaç vardır. Bu da kaza zincirinin dördüncü halkasını teşkil eder.

5-Yaralanma (Zarar Veya Hasar) :

Bir kazanın kaza tanımındaki durumuna gelmesi için YARALANMA (ZARAR VEYA HASAR) safhasının da bulunması gereklidir. Bu husus kaza zincirinin son halkasıdır.

Bir işletmede, fabrikada, iş kolunda yürütülecek iş güvenliği çalışmalarında ve her türlü iş güvenliği problemlerinin çözümünde göz önünde tutulması ve dikkate alınması gereken ON temel kural vardır. Bu 10 kurala iş güvenliği temel prensipleri diyoruz. Bu prensipler bilimsel bir çalışma çerçevesinde yürütüldüğü takdirde istenilen sonuçlar elde edilebilir.

Bu prensipler şunlardır:

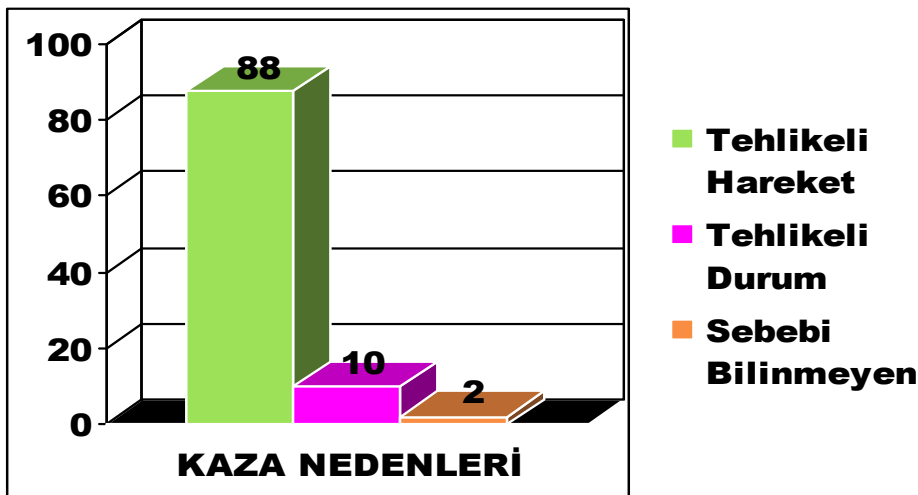
1-Tehlikeli Hareket Ve Tehlikeli Durumların Önlenmesi :

İş güvenliği bilimi, kazaların önlenmesi çalışmasında kaza zincirinin 3.halkası olan TEHLİKELİ HAREKET VE TEHLİKELİ DURUM'u asli faaliyet alanı olarak benimser.

Kaza zincirinin 3.halkası olan tehlikeli hareket ve tehlikeli durum zincirin en zayıf halkasıdır. Çünkü 1 ve 2. halkalar insan ile ilgili hususlardır ve iş güvenliği bilimi insan ile uğraşmanın etkili sonuçları olmayacağını kabul eder. Bu nedenle iş güvenliği sorumlularının ilk yapacağı iş TEHLİKELİ HAREKET VE TEHLİKELİ DURUMLARI tespit ederek bunları ortadan kaldırmaya çalışmalıdırlar.

2-İş kazalarının % 88'i tehlikeli hareketlerden, %10'u tehlikeli durumlardan, %2'si kaçınılmaz ve sebebi bilinmeyen) hareketlerden kaynaklanmaktadır.

Bu prensip iş güvenliği sorumlularının özellikle tehlikeli hareketler üzerinde yoğunlaşmalarının gerektiğini açıkça göstermektedir.

- Emniyetsiz çalışma,
- Gereksiz hızlı çalışma,
- Emniyet donanımı kullanılmaz duruma sokma,
- Alet ve makineleri tehlikeli şekilde kullanma,
- Emniyetsiz yükleme, taşıma, istifleme,
- Emniyetsiz vaziyet alma,
- Tehlikeli yerlerde çalışma,
- Şaşırma, kızgınlık, üzgünlük, telaş, şakalaşma vb.
- Kişisel koruyucuları kullanmamak

Tehlikeli Durumlar :

- Uygun olmayan koruyucular
- Koruyucusuz çalışma
- Kusurlu alet, makine, teçhizat kullanma
- Emniyetsiz yapılmış alet ve makineler
- Yetersiz- bakımsız bina, alet ve makineler
- Yetersiz ya da fazla aydınlatma
- Yetersiz havalandırma
- Emniyetsiz yöntem ve şartlar

3-Kaza Sonucu Meydana Gelebilecek Zararın Büyüklüğü Kestirilemez, Bu Tamamen Tesadüflere Bağlıdır.

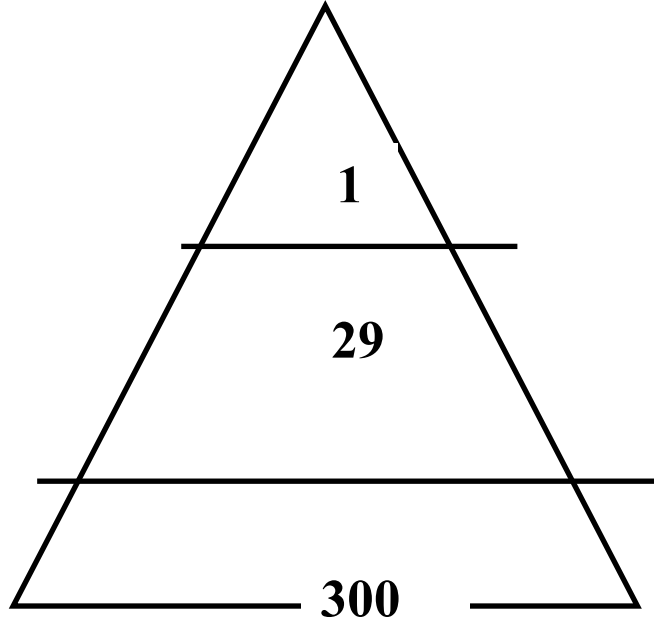
Burada; yapılan çalışmalar ile kazayı hafif atlatmak değil, kazayı meydana getiren sebeplerin ortadan ortadan kaldırılmasının doğru olacağına işaret edilmektedir. Yapılan istatistikler, kazaların %50'sinin kolayca önlenebileceğini, %48'inin ancak etüd ve metotlu bir çalışma ile önlenebileceğini, % 2'sinin de önlenmesinin mümkün olamayacağını göstermiştir.

4-Ağır Yaralanma Yada Ölümle Neticelenen Her Kazanın Temelinde 29 Uzun Kayıplı Ve 300 Yaralanma Meydana Gelmeyen Olay Vardır. (1-29-300 Oranı)

Bu prensipten, özellikle “kazaya ramak kaldı” olaylarının nedenlerinin çok iyi incelenerek sebeplerinin ortadan kaldırılması gerektiği anlaşılmaktadır.

1-29-300 kuralının önemli bir özelliği de bir işletmede olabilecek kazalar hakkında önceden tahmin yapma olanağını sağlamasıdır. İş kazaları istatistikleri yapılan işyerlerinde önceki yıllara göre elde edilen KAZA SIKLIĞI ve KAZA AĞIRLIĞI oranları değerleri, bir sonraki yıl için yaklaşık tahmin olanağı verir.

KAZA PİRAMİDİ

5-Tehlikeli Hareketlerin Nedenleri :

- İşçinin bünyeden ve yaradılışından gelen şahsi kusurları (dikkatsizlik, laubalilik, umursamazlık)
- Bilgi ve ustalık yetersizliği
- Fiziki yetersizlik
- Uygunsuz mekanik koşullar ve fiziki çevre

Görüldüğü gibi insan önce güvensiz koşulları oluşturmakta, sonra bu koşullar nedeniyle kaza yapmakta veya meslek hastalığına uğramaktadır.

Yine tehlikeli hareketlerin nedenlerinin bir tasnifi yapılarak kaza incelemelerinde kusur oranlarının belirlenmesindeki kriterleri ortaya koymaktadır.

6-Kazalardan Korunma Metodu:

A-MÜHENDİSLİK VE REVİZYON:

- * Tehlikeli Durumların Bilinmesi
- * Tehlikeli Durumların Analizi
- * Tedbirlerin Alınması
- * Tedbirlerin Uygulanması
- * Gerekli Kontrollerin Sağlanması

İş sağlığı ve iş güvenliğine yeni yaklaşımlar sonucu mevzuatımıza giren risk değerlendirmesi kapsamında bu başlıkları şu şekilde sıralayabiliriz.

- * Tehlikelerin tanımlanması,

- * Tehlikelerden kaynaklanan risklerin değerlendirilmesi
- * Riskleri önlemek veya azaltmak için kontrol tedbirlerinin belirlenmesi
- * Kontrol tedbirlerinin uygulanması
- * Kontrol tedbirlerinin sürekli olarak izlenmesi

B-İKNA VE TEŞVİK:

- *Eğitim ve Öğretim Çalışmaları
- *Çeşitli Yarışmaların Düzenlenmesi
- *Uyarı Levhaları ve Afişler
- *Propaganda
- *Ödüllendirme/Özendirme

C-ERGONOMİDEN YARARLANMA:

Yapılacak işe uygun işçi temini ve çalışanları biyolojik özellikleri ile kabiliyetlerine göre makine, tesis ve aletleri geliştirmek şeklinde ergonomi biliminin gerekleri yerine getirilmelidir.

D-DİSİPLİN KURALLARI :

İş güvenliğini sağlamada en son başvurulacak çözüm yolu disiplin tedbirlerine başvurulmasıdır.

7-Kazalardan Korunma Yöntemleri İle Üretim, Maliyet, Kalite Kontrolü Metotları Benzerlik Ve Paralellik Arz Eder.

İş güvenliğini sağlama metotları ile verimlilik ve kalite çalışmalarında kullanılan yöntemler arasında tam bir paralellik vardır. Bu yaklaşım özellikle Yönetim Sistemleri arasında oluşturulan benzerlikte de çok açık bir şekilde ortaya konulmuştur.

8-İş Güvenliği İle İlgili Çalışmalara, Konulacak Kurallara Ve Alınacak Tedbirlere Üst Düzey Yöneticileri Katılmalı Ve Sorumluluğa Ortak Olmalıdırlar.

İş Güvenliği çalışmaları, sadece işyerinde bu amaçla görevlendirilen personelin gayret ve çabaları ile sınırlı olmamalıdır. Özellikle üst düzey yöneticilerin iş sağlığı ve güvenliği çalışmalarına ilgi duymaları ve destek olmaları, diğer çalışanların iş sağlığı ve güvenliği çalışmalarına pozitif katkısını artıracak gibi, üst düzey yöneticilerin kendi koydukları kurallara örnek teşkil edecek şekilde uymaları da teşvik edici bir neden olacaktır.

9-Formen, Ustabaşı Ve Benzeri İlk Kademe Yöneticiler Kazalardan Korunmada En Önde Gelen Personeldir.

Bu prensipte; işyerinde işçiye en yakın ilk kontrol elemanının iş güvenliğini sağlama çalışmalarında ki önemi ile eğitim, ikna,teşvik ve disiplin çalışmalarının hangi seviyede yoğunlaştırılması gerektiğine işaret edilmektedir.

10-İş Güvenliği Çalışmalarına Yön Veren İnsani Duyguların Yanında, İş Güvenliğinin Sağlanmasında İtici Rol Oynayan İki Mali Faktör Vardır.

A- Güvenli bir işletmede üretim artıp maliyet düşecektir.

B- Kazalarda meydana gelen zarar yapılan ödemelerin yaklaşık 5 (beş) katı olacaktır.

GÜVENLİK KÜLTÜRÜ

1986 yılında gerçekleşen ve çok vahim sonuçlar ortaya çıkaran Çernobil faciasının kaza inceleme raporunda, “yetersiz güvenlik kültürü” ibaresinin yer alması akademik çevreleri ve konunun uzmanlarını bu alanda çalışmalar yapmaya yöneltmiş ve ortaya konan bulgularla iş kazalarını daha da düşük oranlara indirmenin tek yolunun işyerlerinde uygun ve yeterli düzeyde güvenlik kültürü oluşturulması olduğu tüm akademik çevrelerde kabul görmüştür.

Güvenlik kültürünün tanımı, literatürde çok farklı şekillerde dile getirilmektedir. Bu tanımlar incelendiğinde, ortaklık, önleme, korunma, maruziyet, değişim, algılama, inanç, değer, tutum vb. kavramların tüm tanımlarda ortak olduğu görülmektedir. Bu kavramlardan yola çıkarak, işyerindeki güvenlik kültürünü, işyerinin her kademesinde görev yapan personelin, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili maruziyet, önleme, korunma gibi konularda sahip olduğu veya geliştirdiği ortak davranış, alışkanlık, inanç, görüş ve paylaşımlar bütünüdür ifadesi şeklinde tanımlamak mümkündür. Önerilen tanımdan da anlaşılacağı üzere, güvenlik kültürü bütün işletmeyi kapsamakta ve işletmenin her bireyi tarafından farklı seviyelerde olsa bile algılanmaktadır. Bu algının kabul edilebilir düzeye yükseltilebilmesi için her kademedeki çalışanların güvenlik kültürünün birbirine yakınlaştırılması, iş kazalarının önlenmesinde önemli bir unsur olacaktır.

Güvenlik kültürünün her bireyde oluşmasına yönelik çalışmalar, öncelikle aile içi eğitimle başlamalı, devamında eğitim-öğretim hayatı boyunca desteklenmeli ve bireyin çalışma hayatına dahil olması ile işverenlerce verilecek eğitimlerle en üst seviyeye taşınmalıdır. Bu amaçla; ülkemizde güvenlik kültürüne sahip bireylerin yetişmesi konusunda aile ile birlikte eğitim sistemine de büyük sorumluluklar düşmektedir. Gerek ilk ve orta öğretim, gerek yüksek öğretim ve gerekse mesleki eğitim süreçlerinde, bireylerde güvenlik kültürü oluşmasına algılamasına yönelik programlar uygulanmalıdır. Son yıllarda, dünyada ve ülkemizde güvenlik kültürü konusunda yapılan çalışmalar ve konunun çalışma yaşamının birçok alanında gündeme getirilmesi, ilerleyen zamanlarda güvenlik kültürünün hem toplum ve hem de çalışma yaşamına yeterli oranda entegre olacağı konusunda umut verici gelişmeler olarak değerlendirilebilir. Bu entegrasyonun sağlanması, yalnızca iş kazaları ve meslek hastalıklarını değil, trafik kazaları ve ev hayatında yaşanan kazaları da bir hayli azaltacaktır.

İş kazaları, çoğunlukla risk unsuru taşıyan çalışma koşullarının birtakım psiko-sosyal faktörler nedeniyle, çalışanlar tarafından yeterince algılanamamasından kaynaklanmaktadır. Örgütlenmedeki yetersizlikler, etkin olmayan iletişim ve eğitim eksikliği çalışanların güvensiz davranışlarda bulunmalarına yol açarken, mesleki ve günlük yaşamdan kaynaklanan sorunların ortaya çıkardığı psikolojik gerilim de kaza riskini artırmaktadır. Karmaşık bir yapıya sahip olan iş kazalarının meydana gelmesinde pek çok faktörün etkisi bulunmakla birlikte, yaygın kanaat iş kazalarının önemli bir bölümünün insan hatasına bağlı olduğudur. Bundan dolayı, iş sağlığı ve güvenliğinin beşeri unsuru üzerinde giderek daha fazla durulmaya başlanmıştır.

İş kazalarına esasen güvenli olmayan davranışların yol açtığından hareketle kazalarla ilgili insani ve mali yükümlülükler azaltılmak istendiğinde, güvenli olmayan davranışlara odaklanılması insancıl olduğu kadar, iktisadi bir yaklaşımı da gerektirmektedir. Pek çok işletme, güvenlik düzeyini yükseltmek amacıyla çaba sarf etmekte, zaman ve para harcamaktadır. Sarf edilen çaba, temelde işletmede iş güvenliği yönetimi sistemini kurmaya ve iş güvenliği kültürünü oluşturmaya yöneliktir. İşletmede iş güvenliği yönetim sisteminin tesisi, kaynakların korunmasına katkı sağlayacağı gibi, daha yüksek verimlilik ve kaliteyi de beraberinde getirecektir.

Bir süreç olarak iş güvenliği kültürü, yaygın kullanımıyla güvenlik kültürü, işletmedeki tehlikelere işçilerin maruz kalmasını engellemeye yönelik olarak örgüte ait normlar, inançlar, roller, tutumlar ve uygulamaları ifade etmektedir. Güvenlik kültürü, işçilerin tutumları ve

davranışları üzerine odaklanarak güvenli davranışı motive etmekte ve işçilerin çalıştıkları işletmelerdeki risklerin farkında olmalarını sağlamayı, tehlikelerin sürekli olarak gözetimini mümkün kılan bir norm geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bir örgütün güvenlik kültürü; birey ve grup değerlerinin, tutumlarının, algılamalarının, yeterliliklerinin ve bağlılığı belirleyen davranış kuralları ile örgütün sağlık ve güvenlik yönetimi biçim ve becerisinin ürünü olarak değerlendirilmektedir. Bu kültür işletmede mevcut olduğunda, iş güvenliği ile ilgili olumsuz ya da zararlı davranışlar en aza indirgenebilecek, iş kazası, yaralanma ve ölüm vakalarında da azalma gerçekleşebilecektir. Bütün bunlarla birlikte, güvenlik kültürünün örgütün; kalite, güvenilirlik, rekabet edebilirlik, verimlilik ve işletmenin karlılığı üzerinde de olumlu etkileri bulunmaktadır.

Güvenlik kültürünün çalışanlar tarafından işyerlerinde yeterli düzeyde algılanmasının ilk basamağı, birçok yönetim sisteminde görüldüğü gibi, üst yönetimin taahhüdü olarak adlandırılan kısımdır. İşveren veya vekilleri tarafından işletmede güvenlik kültürü oluşturulmasına yönelik yatırımlar yapılması, gerekli eğitimlerin çalışanlara aldırılması, kişisel koruyucu donanımların hazır tutulması, işletme içerisinde ve çalışanlarla beraber iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili konuların değerlendirilmesi, gerekli prosedür ve talimatların hazırlanması ve en önemlisi de güvenliği üretimden ve işten önde tutulması, üst yönetimin taahhüdü basamağının gereklilikleridir.

İşletmede güvenlik kültürü oluşturmanın ve yerleştirmenin ikinci adımı, orta yönetim olarak nitelendirilen baş mühendis, mühendis, şef, usta ve eğitici gibi çalışanların, verdikleri talimatlarda iş sağlığı ve güvenliği gerekliliklerini gözetmesi ve çalışanların yaptıkları işlere nezaret ederken iş sağlığı ve güvenliği gerekliliklerine uygun şekilde davranmalarını gözetmeleridir.

Güvenlik kültürü oluşturmanın üçüncü basamağı, işyerinde yazılı bir iş sağlığı ve güvenliği sistemi kurulmuş olması gerekliliğidir. Bu sistemin temel unsurları olarak, çalışanların iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili konularda bilgilendirilmesi, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili kurul ve heyetlerde alınan kararlardan tüm çalışanların haberdar edilmesi ve söz konusu kurul ve heyetlere çalışanların katılımının sağlanması, işyerinde meydana gelen, meydana gelmesi muhtemel olan veya kıl payı atlatılan kazaların veya sağlık ve güvenlikle ilgili diğer olumsuz durumların raporlanması ve bu raporlar doğrultusunda yapılan çalışmalar ve düzeltici faaliyetler hakkında çalışanlara bilgi verilmesi sayılabilir. Bunlara ek olarak, çalışanları iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili konularda ödüllendirme hususu da bu basamağın unsurları arasında yer almaktadır.

İşyerlerinde güvenlik kültürü oluşturmanın son basamağı da yazılı olmayan bir iş sağlığı ve güvenliği sistemi oluşturulmasıdır. Bu aşama, iş kazası ve meslek hastalığı oluşmasına neden olacak şekilde davranan çalışanların belirlenerek onlara yönelik özel çalışmalar yapılması, usta-çırak ilişkisi olan yerlerde ustaların iş sağlığı ve güvenliği gereklerini çıraklara aktarmasının teşvik edilmesi ve bu gerekliliklere uygun davranış sergileyen çalışanlara iş sağlığı ve güvenliği konusunda yetki verilerek diğer çalışanları uyarması ve onlara örnek olacak doğru davranışları sergilemelerinin sağlanması gibi unsurları içermektedir.

İşletmelerde, uygun ve yeterli düzeyde güvenlik kültürü bilincinin oluşturulmasının iş kazalarını yüzde elli oranında azaltması gereğinden hareketle, yetişmiş eleman kaybı yanında işletmelerin verimlilik, tazminatlar, iş gecikmesi, işgünü ve işgücü kaybı gibi maddi; can kaybı, uzuv kaybı, aile hayatı ile ilgili problemler, çalışma barışı ve imaj bozulması gibi manevi kayıpların önlenmesi sayesinde getireceği tasarrufun KOBİ'ler açısından ne derece önemli olacağı hususu kolaylıkla tahmin edilebilecektir.

Güvenlik kültürünün oluşturulmasında ulusal kurum ve kuruluşlara düşen görevler:

ILO'nun sosyal ve ekonomik güvenliği artırma stratejisi de, güvenliğin 7 temel boyutuna odaklanmaktadır.

- İş piyasası güvencesi
- İstihdam güvencesi
- İş güvencesi
- Beceri geliştirme güvencesi
- Çalışma güvenliği
- Temsil güvencesi
- Gelir güvencesi

Yukarıda belirtilen boyutlarla ilişkili olarak, ülkemizde de iş sağlığı ve güvenliği kültürünün oluşturulması için, iş kazalarını ve meslek hastalıklarını önleme faaliyetlerine katkısı olan kamu ve özel sektördeki kurum ve kuruluşlar ile ilgili profesyoneller bulunmaktadır. Söz konusu faaliyetler, aşağıda belirtildiği gibidir:

- İş sağlığı ve güvenliği standardı oluşturma ve uygulama
- İş sağlığı ve güvenliğinin özendirilmesi
- İş kazalarının azaltılması için teşvikler sağlanması
- İş kazalarının ve meslek hastalıklarının önlenmesi ve nedenlerinin araştırılması
- Eğitim ve öğretim hizmetlerinin yürütülmesi
- Denetim hizmetlerinin yürütülmesi
- Profesyonel iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin sağlanması

Kamu sektöründeki, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili başlıca kuruluşlar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesindedir. Bunlar, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü ve bu Genel Müdürlük bünyesindeki İş Sağlığı ve Güvenliği Merkezi Müdürlüğü (İSGÜM), İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Başkanlığı (ÇASGEM), Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), Meslek Hastalıkları Hastaneleri ile ilgili Bakanlıklar ve kamu kuruluşları da (Sağlık Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Türk Standardları Enstitüsü (TSE) ve Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK) gibi), genel iş sağlığı ve güvenliği sistemi içerisinde düşünülmelidir.

Özel veya sivil sektörde ise, sendikalar, işveren kuruluşları, iş sağlığı ve güvenliği alanında faaliyet gösteren ortak sağlık ve güvenlik birimleri ile danışmanlık firmaları ve çalışanları (işyeri hekimleri, iş güvenliği uzmanları, iş hijyenistleri, mühendisler, psikologlar, ergonomistler gibi), işyeri hekimliği ve iş güvenliği uzmanlığı eğitim kurumları, meslek örgütleri ve uluslararası kuruluşlar da (ILO, WHO ve Avrupa Birliği bünyesindeki OSHA gibi), iş sağlığı ve güvenliği sistemi içerisinde yer almaktadırlar.

Ulusal iş sağlığı ve güvenliği sisteminin ana unsuru olan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının görevleri, aşağıdaki Kanunlarda hükme bağlanmış durumdadır.

1-3146 sayılı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun 2. maddesinde;

-İş sağlığı ve güvenliğini sağlayacak tedbirlerin uygulanmasını izlemek,

-İşyerindeki sağlık ve güvenlik risklerini önleyici ve koruyucu hizmetleri yürütenlerin niteliklerini belirlemek, eğitimlerini ve sertifikalandırılmalarını sağlamak, Bakanlığın görevleri arasında sayılmıştır.

2-Yine 3146 sayılı Kanunun 12. maddesinde;

İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğünün görevleri şunlardır:

- a) İş sağlığı ve güvenliği konularında, mevzuatın uygulanmasını sağlamak ve mevzuat çalışması yapmak,
- b) Ulusal politikalar belirlemek, bu politikalar çerçevesinde programlar hazırlamak,
- c) Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve koordinasyonu sağlamak,
- d) Etkin denetim sağlamak amacıyla gerekli önerilerde bulunmak, sonuçlarını izlemek,
- e) Standart çalışmaları yapmak, normlar hazırlamak ve geliştirmek,
- f) Üretilen ve ithal edilen kişisel koruyucu donanımların piyasa gözetimi ve denetimini yapmak, bu hususlarda usul ve esasları belirlemek,
- g) İş sağlığı ve güvenliği ile iş kazaları ve meslek hastalıklarının önlenmesi konularında inceleme ve araştırma çalışmalarını planlamak, programlamak ve uygulanmasını sağlamak,
- h) Faaliyet konuları ile ilgili yayın ve dokümantasyon çalışmaları yapmak ve istatistikleri düzenlemek,
- i) Mesleki eğitim görenler, rehabilite edilenler, özel risk grupları ve kamu hizmetlerinde çalışanlar da dahil olmak üzere tüm çalışanların iş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı korunmaları amacıyla gerekli çalışmaları yaparak tedbirlerin alınmasını sağlamak,
- j) İş Sağlığı ve Güvenliği Enstitüsü ile İş Sağlığı ve Güvenliği Enstitüsü Bölge Laboratuvar Müdürlüklerinin çalışmalarını düzenlemek, yönetmek ve denetlemek,
- k) İşyerindeki sağlık ve güvenlik risklerini önlemek ve koruyucu hizmetleri yürütmek üzere görevlendirilecek işyeri hekimleri, iş güvenliği uzmanları ve diğer görevlilerin iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili eğitim ve belgelendirme usul ve esaslarını belirlemek,
- l) İş sağlığı ve güvenliği alanında ölçüm, analiz, teknik kontrol, risk analizi ve değerlendirmesi, eğitim, danışmanlık, uzmanlık hizmetlerini yapmak ve bu tür hizmetleri verecek özel ve tüzel kişi ve kuruluşların niteliklerini belirlemek, yetki vermek, yetkilerini iptal etmek, kontrol ve denetimini sağlamak,
- m) Bakanlıkça verilecek benzeri görevleri yapmak,

İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğünün görevleri arasında sayılmıştır.

3-7460 sayılı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Teşkilat Kanununun 2. maddesinde;

-Çalışma hayatı, sosyal güvenlik, iş sağlığı ve güvenliği, işçi ve işveren ilişkileri, istihdam, verimlilik, toplam kalite yönetimi, iş piyasası etüdları, ergonomi, çevre, ilkyardım, iş istatistikleri ve benzeri konular ile işyerindeki sağlık ve güvenlik risklerini önlemek ve koruyucu hizmetleri yürütmek üzere görevlendirilecek işyeri hekimi, mühendis, teknik eleman, hemşire ve diğer sağlık personeline iş sağlığı ve güvenliği konusunda gerektiğinde

Bakanlık birimleri veya ilgili kurum ve kuruluşlar ile birlikte, eğitim programlarını hazırlamak, eğitim vermek veya eğitim hizmeti satın almak, sertifikalandırmak, bu konularla ilgili araştırmalar yapmak veya yaptırmak,

-Bakanlık, bağlı kuruluşları ile ilgili kuruluşlarının personeli ile özel veya kamu sektöründe faaliyet gösteren işyerlerindeki işçi, işveren veya yönetici personel için eğitim, seminer ve konferanslar tertip etmek veya bu konularda tertiplenmiş eğitim, konferans ve seminerlere iştirak etmek,

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezinin görevleri arasında sayılmıştır.

Aynı Kanunun 15. maddesinde ise, aşağıdaki hüküm yer almaktadır:

-Eğitim ve Araştırma Merkezi tarafından düzenlenen eğitim ve seminerlere katılanlar, gerektiğinde sınava tabi tutulurlar ve başarılı olanlara sertifika veya katılım belgesi verilir,

İş Sağlığı ve Güvenliğinin Temel Prensipleri:

İş güvenliğinin kapsamı, aşağıdaki hususlardan oluşur:

- İşle ilgili hastalık ve sakatlıklardan korunma
- Her türlü ayrımcılığa karşı koruma
- Şiddet, taciz, stres, uygun olmayan çalışma saatlerine karşı koruma, çalışma saatlerinin, gece işinin, çalışma yaşının sınırlandırılması
- Tazminat, emeklilik güvencesi, analık koruması, işe devamsızlık koruması, uzun süreli bakım, tatil, mantıklı iş planlaması
- Devlet yaptırımı, teftiş yoluyla koruma
- Örgütlenme hakkı
- Toplu pazarlık hakkı
- Sağlık hizmetine ulaşma, eğitim, çocuk bakımı gibi sosyal destek hakkı
- Güvensiz işi reddetme hakkı
- İSİG kurulları ve diğer temsil mekanizmaları yoluyla katılım hakkı
- İşle ilgili olası tehlikeleri bilme hakkı
- İşyerindeki yanlış yapılan işleri bildiren kişiler için korunma hakkı

Güvenlik, yapılan işin ve/veya çalışma şartlarının zarar ve/veya tehlike içermeme durumudur. Zarar ve tehlike göreceli tanımlar olduklarından, güvenlik tanımının içeriği çok geniş kapsamlı olabilir.

İş sağlığı ve güvenliğine yönelik mevzuatın gereklerinin tam anlamı ile anlaşılabilmesi için, güvenliğin ana kurallarının iyi bilinmesi gerekir.

Güvenliği sağlamanın üç ana kuralı vardır. Bunlar, önem derecesi ve sırası ile aşağıda verilmiştir:

- 1-Güvenliği ve sağlığı tehdit eden durumların ortadan kaldırılması
- 2-Güvenliği ve sağlığı tehdit eden gelişmelerin zamanında saptanması
- 3-Önlenemeyen durumların kötü sonuçlarının en aza indirgenmesi

Kural 1: Sağlığı ve Güvenliği Tehdit Eden Durumların Ortadan Kaldırılması :

Günümüzdeki yönetim anlayışının temel felsefesi; olayların önünde olmak ve erken davranmaktır. (proaktif) Olaylara sonradan tepki gösterme (reaktif), artık kabul edilir bir davranış değildir. Birinci kuralın karşılığı, genelde “önlem alma” olarak anılır. Önlem almanın tanımı şudur: Kötü veya yanlış bir şeyi ortadan kaldırmak veya engel olmak amacıyla hazırlık yapmak ve bu amacı gerçekleştirmek için birtakım çarelere başvurmak. Görüldüğü

gibi, “ortadan kaldırmak” birinci önceliklidir, engel olma daha sonra ele alınmalıdır. İş güvenliği mevzuatında sözü edilen önlem almaya da aynı anlayışla yaklaşılmalıdır.

Önlem almanın üç ana gereği vardır:

1-Bu konuda duyarlı olmak

2-Yapılmakta olan işin tehlike arz edebilen noktalarını görebilmek

3-Gerekli önlemleri alabilecek bilgi ve deneyime sahip olmak

Yukarıdaki gereklerden ilki topluma olan borçtur. Hiç kimsenin, bilinçli olarak bu borca sırt çevirmesi düşünülemez. Nitekim, kişilerin bu yolda gereken duyarlılık ve özeni göstermemiş olmasının yerine göre kamu davası olabilmesi, sözü edilen anlayışın gereğidir. Yasal yaptırımların yanı sıra, iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanmasının topluma yönelik bir borç sayılması anlayışının ürünü olarak OHSAS 18001 oluşturulmuş ve paralel bir standart TSE tarafından da kabul edilmiştir.

Kural 2-Sağlığı ve Güvenliği Tehdit Eden Gelişmelerin Zamanında Saptanması :

Tehlike olasılığı çok çok düşük düzeye indirilemiyorsa, tehlikeli durumların ve gelişmelerin izlenmesi, kazaların önlenmesi açısından büyük önem kazanır. Şöyle ki; doğal gaz boru şebekesinde gaz sızıntısı olmaması esastır. (Ortadan kaldırma) Gevşeme, biçim değişikliği veya dikkatsizlik gibi nedenlerle gaz sızıntısı olabilir. Gazın içine özel koku katılması, tehlikeli gelişmenin zamanında farkına varılmasını sağlar.

Sağlığı ve güvenliği tehdit eden gelişmelerin en yakın izleyicisi, işin başında olanlardır. Çalışanların kendi kendilerini denetleyebilmeleri en ideal olanıdır. Gösterilen çabalara çalışanların katılımcı olmasını sağlamak, yeni mevzuatın temel gerekleri arasındadır.

Kişilerin kendi kendilerini denetleyebilmeleri ve katılımcı olmaları, işçilere yapmakta oldukları işlerinde uymaları gerekli sağlık ve güvenlik tedbirlerini öğretmek ve iş değiştirecek işçilere yenisinin gerektirdiği bilgileri vermekle olasıdır.

Kural 3-Önlenemeyen Durumların Kötü Sonuçlarının En Aza İndirgenmesi :

Ele alınmış kurallar önem sırasına göre olduğundan, üçüncü kural diğer iki kuraldan sonra gelir ve onların yerini alamaz. En yakın örnek olarak, kişisel koruyucu donanım verilebilir. Örneğin, çalışanların ayaklarını yaralayacak cisimlerin düşmemesi veya düşürülmemesi 1. kuraldır. (uygun biçimde tutma, uygun taşıma araçlarının kullanılması, cismin kayması veya dengesini yitirmesi gibi durumların önlenmesi gibi) Dengesiz veya yanlış bir biçimde tutma gibi nedenlerle bir cismin taşınması sırasında düşürülmesi söz konusu ise, taşıyanlara müdahale edilmesi, düşme tehlikesi olan cisimlerin kontrol edilmesi vb. 2. kuraldır. 3. kural kapsamında olan özel takviyeli ayakkabılar ise gerçek anlamda bir önlem olmayıp, kazanın neden olabileceği kötü sonucun en aza indirilmesine yöneliktir.

Benzer durum, meslek hastalıkları açısından da söz konusudur. Temel yaklaşım, hastalığa yol açan nedenlerin ortadan kaldırılmasıdır. Bunun sağlanamaması durumunda, tehlikeli işlerde çalışanların uygun aralıklarla sağlık kontrolünden geçirilmesi, yani 2. kuralın uygulanmasıdır. Hastalık belirtisi görüldüğünde gereken tıbbi müdahalenin yapılması ve tedavi ise kötü sonucun en aza indirilmesine yöneliktir.

Yukarıda verilen örnekler, önlemenin hem manevi ve hem de maddi yönden en karlı yaklaşım olduğunu göstermektedir. Önleme stratejisinden uzaklaşıldıkça kötü sonuçların bedelinin ağırlaşaacağı, asla gözden kaçırılmamalıdır.

Kuralların Uygulanması :

Güvenliğe ilişkin kuralların uygulamada hayata geçirilmesi için kullanılan yöntemler dört ana grup altında toplanabilir.

1-Tehlikeli Durumların Ortadan Kaldırılması :

Uygulamada, üzerinde en başta durulması gereken nokta tehlikeli durumların ortadan kaldırılmasıdır. Kişilerin güvenliği rastlantıya bırakılamaz ve tehlikeli durumların ortadan kaldırılması işverenin temel yükümlülükleri arasındadır.

Örneğin, dengesini kaybederek düşebilecek kişilerin uygun iskele ve platformlar üzerinde çalıştırılması, bu tehlikenin ortadan kaldırılmasıdır. Belirli bir işlemde kullanılan kimyasal maddenin yerine zararsız olanının kullanılması da aynı bağlamdadır.

2-İşçilerin Tehlikeye Karşı Korunması :

Hiçbir işte tehlike yüzde yüz ortadan kaldırılamaz. Bazı makinelerin, kullanılan maddelerin, iş yapılan ortamın veya yapılan işin tehlike arz etmesi kaçınılmazdır. Tehlikelerin tümü ile ortadan kaldırılmasının önünde teknolojik nedenler ve uygulama zorlukları gibi engeller var ise, kişi ile tehlike arasında bir kalkan oluşturulması hedeflenir. Örneğin, elektrik ark kaynağı işleminin irz ettiği fiziksel, ısı, kimyasal ve/veya elektriksel tehlikeler vardır. Kaynak sırasında ısının ortaya çıkması, parlak ışığın ve kaynak gazlarının oluşması önlenemez. Elin yanmasına karşı eldiven verilmesi, gözlerin parlak ışığa karşı koyu camlı gözlükle veya maske ile korunması, zararlı gazların hemen atılmasını sağlayan havalandırma düzeni gibi önlemler, sözü edilen kalkana örneklerdir. Kalkan görevini yerine getiren unsurların karşılığı olarak kullanılan genel terimler, koruyucu donanım ve korunma araçlarıdır. Koruyucu kavramı, yalnızca mekanik işlemler ve düzenler ile sınırlı değildir. Kazılmış bir çukurun çevresine çekilen korkuluk, yüksek gerilime karşı kullanılan yalıtkan madde de aynı bağlamdadır. Koruyucu, tehlike ile kişi arasında bir kalkan oluşturduğundan, kalkanın olmaması, kullanılmaması veya kullanılmaz duruma getirilmesi, işi yapan kişinin doğrudan tehlikeye atılması demektir. Kişisel korunma araçları ve makine koruyucuları buna göre algılanmalıdır.

3-İşçilerin Eğitimi ve Yetiştirilmesi :

Tehlikeler büyük çapta ortadan kaldırılabilse ve koruyucular ve korunma araçları etkili olsa bile, bilgilendirme ve eğitim yolu ile kişilerin tehlikelere karşı uyanık olmaları sağlanmalıdır.

İşçilerin kişisel korunma araçlarını kullanmayı bir alışkanlık durumuna getirmeleri, tümü ile bir eğitim ve yönetim sorunudur. Örneğin, çift el kumanda ile çalışılan bir presten parçanın maşa veya uygun bir aletle alınması temel beklenti olmakla birlikte, işçilere bu alışkanlık, eğitim ve ısrarlı denetimle kazandırılır.

Bilgilendirme ve eğitim, güvenliği tehdit eden durumların ve gelişmelerin zamanında fark edilmesi açısından çok önemlidir. İyi bilgilendirme ve eğitim, tehlikenin daha baştan fark edilmesini ve kişisel güvenliğe özen gösterilmesini sağlar. Bilgilendirme ve eğitim, aynı zamanda hem beklenmedik durumlardaki davranışın ölçülü olması, hem de kötü sonuçların asgariye indirilmesi açısından da önemlidir.

4-Uyarı :

Birçok durumda, istenilen düzeyde eğitim verilemeyebilir. Uyarılar, bir anlamda görünmez koruyuculardır. Bu durumda, uyarılar, bir önleme biçimi olarak önem kazanır. Ancak, uyarı uygulaması, bilgilendirme ve eğitimden kopuk olduğunda veya kendi başına yeterli değildir. Çünkü amaç, bir tehlikenin varlığını kişilerin bilinçli biçimde algılamasını ve tehlikelerden korunmalarını sağlamaktır. Uyarıların bu bağlamdaki işlevi, bilgilendirme ve eğitimin etkenliğini artırmasıdır. Gözden kaçırılmaması gereken nokta şudur: Uyarılar, iş yerindeki kazaları önlemede temel araç değildir.